

بسمه تعالی درس ۱۲: تحولات هویتی جهان اجتماعی (علل بیرونی) تهیه کننده: محمود کرمی / زنجان / خدابنده

مقدمه: روابط میان جهان های اجتماعی مختلف می تواند شکل های متفاوتی داشته باشد. هر شکلی از ارتباط، آثار هویتی خاصی را برای جهان اجتماعی، بدنبال می آورد.

شکل ارتباط ← آثار هویتی

اشکال (شکل های) مختلف ارتباط میان جهان های اجتماعی

الف) ارتباط معطوف به گسترش و پیشرفت جهان اجتماعی : (Communication focused on Cultural progress)

تعریف: ارتباطی که با حفظ هویت فرهنگی (حفظ باورها و ارزش ها) و بصورت آگاهانه، در سطح هنجارها و نمادها، صورت می گیرد. ارتباطی که مبتنی بر آگاهی و حفظ اصالت هاست).

توضیح: اگر جهان اجتماعی با حفظ (صیانت) از عقاید، آرمان ها و ارزش های خود، با جهان های اجتماعی دیگر تعامل داشته باشد و در محدوده هنجارها و نمادها، عناصری را از جهان های اجتماعی دیگر بگیرد و در صورت لزوم، تغییرات لازم را در آنها بوجود بیاورد. زمینه گسترش و پیشرفت خود را فراهم می آورد.

مثال: جهان اسلام در نخستین سده های رویارویی با جهان های اجتماعی دیگر، با حفظ هویت فرهنگی خود، به تعامل با آنها پرداخت و به همین دلیل، عناصر سازگار با هویت خود را از آنها گرفت و در موارد مورد نیاز به بازسازی آن عناصر پرداخت.

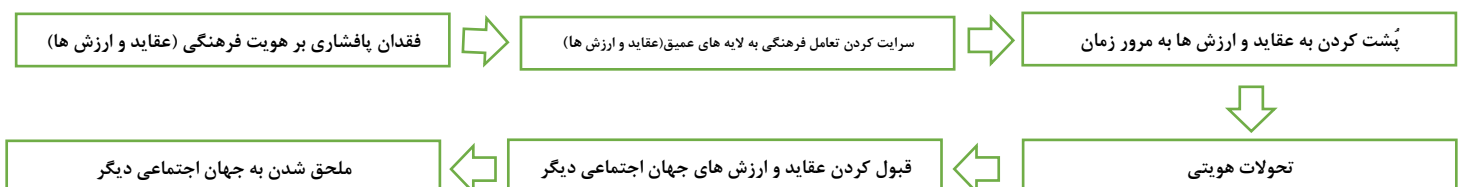
جهان اسلام در مواجهه با فرهنگ یونان و روم، به تناسب جهان بینی توحیدی خود و بدلیل اهمیتی که برای عقل و عقلانیت قائل است، تنها عناصر عقلی این دو فرهنگ را آخذ کرد (دریافت کرد) و عناصر اساطیری و مشرکانه آنها را نپذیرفت. مسلمانان آثار فلسفی، پزشکی، ریاضی و نجوم یونان و روم را ترجمه کردند ولی آثار تاریخی، ادبی، افسانه ها و اسطوره های آنها را رها کردند.

ب) ارتباط معطوف به الحاق فرهنگی : (Communication focused on Cultural integration)

تعریف: ارتباطی که با پذیرش هویت فرهنگی (باورها و ارزش ها) جهان اجتماعی دیگر و پشت کردن به باورها و ارزش های خود، همراه می باشد. (ارتباطی که مبتنی بر وادادگی و پشت کردن به اصالت هاست).

توضیح: اگر جهان اجتماعی در تعامل با جهان های دیگر، بر عقاید و ارزش های خود پافشاری نکند، تعامل فرهنگی به لایه های عمیق آن سرایت می کند و در صورتی که به مرور زمان، به عقاید و آرمان های خود پشت کند، دچار تحولات هویتی می شود. جهان اجتماعی که در مسیر تحولات هویتی، ارزش ها و عقاید جهان اجتماعی دیگر را قبول کند، به آن ملحق می شود.

فرایند الحاق فرهنگی:

مثال: مصر و ایران در تعامل با جهان اسلام، با پذیرش عقاید و ارزش های توحیدی جهان اسلام، به آن ملحق شدند.

ج) ارتباط معطوف به کسب هویت جدید : (Communication aimed at acquiring a new identity)

تعریف : ارتباطی که با پذیرش بخش هایی از هویت فرهنگی جهان اجتماعی دیگر و با هدف کسب هویت جدید صورت می گیرد. (ارتباطی که مبتنی بر آگاهی و با هدف کسب هویت جدید است).

توضیح : ممکن است یک جهان اجتماعی در مواجهه با جهان اجتماعی دیگر، ضمن پذیرش بخش هایی از آن، هویت جدیدی بدست آورد و بدون اینکه به آن جهان اجتماعی ملحق شود، دچار تحولات هویتی گردد.

مثال : جهان غرب، طی دو مرحله عمده، با هدف کسب هویت جدید، دچار تحولات هویتی شده است:

الف) کسب هویت جدید از طریق پذیرش برخی لایه های فرهنگ اسلامی:

جهان غرب، طی جنگ های صلیبی، پس از روبرویی با فرهنگ اسلامی و پذیرش برخی لایه های آن، بدون اینکه به جهان اسلام بپیوندد، تحولات هویتی پیدا کرد. (مثال : بهره گیری از دانش جهان اسلام بواسطه ترجمه کتاب های ابن عربی، فارابی، ابن سینا، ابن خلدون و ...).

ب) کسب هویت جدید از طریق عبور از عقاید و ارزش های قرون وسطی و روی آوردن به عقاید و ارزش های دنیوی و سکولار. (مثال : جمهوری خواهان لائیک فرانسوی در سال ۱۹۰۵ میلادی، قانونی را به تصویب مجلس ملی فرانسه رساندند که بر اساس آن دین از آخرین عرصه های حضور اجتماعی خود حذف شد).

د) ارتباط معطوف به خودباختگی فرهنگی : (Communication focused on Cultural self- destruction)

تعریف : ارتباطی که با مبهور شدن در برابر جهان اجتماعی دیگر و تقلید کورانه از آن همراه است. (ارتباطی که مبتنی بر خودکم بینی و بیگانه ستایی است).

توضیح : هنگامی که اعضای یک جهان اجتماعی مبهور و مقهور جهان اجتماعی دیگر شوند و حالت فعال و خلاق خود را در گزینش عناصر فرهنگی دیگر، از دست بدهند، دچار خودباختگی فرهنگی می شوند. در این وضعیت، اعضای جهان اجتماعی، عناصر فرهنگی بیگانه را بدون تحقیق و گزینش و بصورت تقلیدی فرا می گیرند.

ویژگی های جهان اجتماعی خودباخته :

- ✓ به روش تقلیدی عمل می کند.
- ✓ ارتباطش را با تاریخ و فرهنگ خود از دست می دهد.
- ✓ دچار سردرگمی می شود. (از اینجا رانده و از آنجا مانده می شود) (نه می تواند فرهنگ گذشته خود را تداوم ببخشد و نه می تواند آنرا رها کند و به جهان اجتماعی که مبهور آن شده است، ملحق شود).

غرب زدگی : (خودباختگی جوامع غیر غربی در برابر جوامع غربی)

/ دست کم گرفتن خود و ستایش جهان غرب / باکلاس دانستن فرهنگ غربی و بی کلاس دانستن فرهنگ خودی

بسیاری از جوامع غیرغربی در مواجهه به جهان غرب، بدلیل اینکه مرعوب قدرت اقتصادی و سیاسی غرب شده اند، به خودباختگی فرهنگی گرفتار شده اند. خودباختگی جوامع غیرغربی در برابر جهان غرب را غرب زدگی می نامند.

مثال هایی از غرب زدگی :

دست کم گرفتن غذاهای ایرانی و رواج غذاهای آماده و نوشیدنی های گازدار ناسالم. / رواج سبک نقاشی غربی در کاشی های ایرانی در کاخ گلستان تهران / بی کلاس و قدیمی دانستن بسیاری از سنت ها و آداب و رسوم بومی و با کلاس دانستن سنت ها و آداب و رسوم غربی /

نکته : غرب زدگی جوامع غیرغربی مهم ترین مانع تعامل (تعامل سازنده) آنها با جهان غرب است.

نکته : تعامل سازنده : تعاملی است که بطور فعال و خلاق و بر اساس نیازها، مسائل و مشکلات خود، صورت می گیرد.

رسانه ها و تعاملات فرهنگی در جهان امروز

تأثیرات و پیامدهای رسانه ها بر تعاملات فرهنگی

تأثیرات :

الف) تعامل فرهنگی را از سطح محققان و مؤلفان فرهنگی به عموم کاربران و مصرف کنندگان فرهنگی منتقل کرده اند.

ب) تعامل فرهنگی را از سطح نمادها و هنجارها به عمق عقاید و ارزش ها کشانده اند.

پیامدها:

الف) عقاید و ارزش های جهان های اجتماعی توحیدی، اسطوره ای و دنیوی، در عرض هم و با کمیت و کیفیت نابرابر در دسترس همه افراد قرار گیرند. (جوامع غربی بواسطه قدرت و امکانات رسانه ای بالا، عمدتاً به رواج باورها و ارزش های دنیوی خود در کمیت و کیفیت بالا می پردازند و مجال چندانی برای سایر باورها و ارزش ها از جمله باورهای و ارزش های توحیدی نمی گذارند).

ب) رسانه ها و فضای مجازی، عرصه مهمترین منازعه هویتی شده اند.

از خودبیگانگی فرهنگی (Cultural alienation): (بیگانه شدن از اصالت های فرهنگی)

نکته : امام علی (ع): «خدا رحمت کند کسی را که بداند از کجا آمده، کجاست و به کجا می رود». این سخن امام علی (ع): به اهمیت خودآگاهی انسانها و پرهیز از «از خودبیگانگی» اشاره دارد.

نکته : از خود بیگانگی یا گم گشتگی، فقط مربوط به انسان ها نیست بلکه ممکن است، گروه ها، ملت ها، امت ها جهان های اجتماعی نیز دچار از خودبیگانگی شوند.

مثال : جشن هنر شیراز در قبل از انقلاب و جایگزینی تقویم (گاه شماری) شاهنشاهی با تقویم هجری - شمسی در ۲۵ اسفند ۱۳۵۴ بدستور محمد رضا شاه پهلوی. نمونه های از «از خودبیگانگی فرهنگی» در ایران قبل از انقلاب می باشند.

از خود بیگانگی، دو معنای متفاوت دارد:

الف) از خودبیگانگی تاریخی : (بیگانه شدن با هویت تاریخی):

اگر جهان اجتماعی، فرهنگ تاریخی خود را فراموش کرده و در مواجهه با فرهنگ دیگر، هویت خود را از یاد ببرد. دچار از خودبیگانگی تاریخی می شود.

ب) از خودبیگانگی حقیقی (فطری) : (بیگانه شدن با حقیقت و فطرت انسانی):

اگر عقاید و ارزش های یک جهان اجتماعی، مانع از آشنایی اعضای آن با حقیقت انسان و جهان شود. آن جهان دچار از خودبیگانگی حقیقی یا فطری می شود.

ویژگی ها و پیامدهای جهان های اجتماعی که دچار از خودبیگانگی حقیقی (فطری) هستند :

- ✓ بر اساس فطرت انسان ها شکل نگرفته اند و از عقاید و ارزش های حق برخوردار نیستند،
- ✓ مانع از آن می شوند که انسان ها به شناخت و تفسیری صحیح از عالم و آدم برسند.
- ✓ در این جهان های اجتماعی انسانها از حقیقت خود و هستی دور می مانند.

✓ تصویری که در این جهان های اجتماعی ، از انسان ارائه می شود، سرابی از حقیقت است. به همین دلیل فطرت آدمی در این جهان به آرامش نمی رسد و به اضطراب و تشویش (نگرانی) گرفتار می شود و در نهایت سر به عصیان و اعتراض بر می دارد.

علت اصلی از خودبیگانگی انسانها از نظر قرآن کریم: (بیگانگی با خدا منجر به بیگانگی با خود می شود)

قرآن کریم، فراموش کردن خداوند را سبب فراموشی انسان از خود می داند. (سوره حشر : همچون کسانی نباشید که خداوند را فراموش کرده اند. سپس خداوند نیز آنها را از یاد خودشان برد).

مقایسه جهان های اجتماعی توحیدی، اساطیری و سکولار از دیدگاه قرآنی :

جهان اجتماعی توحیدی :

بر اساس نگاه قرآنی: تنها جهان اجتماعی توحیدی است که درهای آسمان و زمین را به روی انسان می گشاید و او را با حقیقت خود و جهان هستی آشنا می کند. انسانی که به خودآگاهی می رسد، جهان را آیات و نشانه های خداوند می یابد و همواره انیس و همنشین خداوند است.

جهان های اجتماعی اساطیری و جهان اجتماعی سکولار :

بر اساس نگاه قرآنی : جهان اجتماعی مشرکانه اساطیری و جهان اجتماعی سکولار و دنیوی، آدمی را نه تنها از حقیقت جهان بلکه از حقیقت خود نیز بیگانه می سازد.

از نظر قرآن: انسان هنگامی به شناخت حقیقت خود و جهان می رسد که با نگاه توحیدی به خود و جهان بنگرد.

مقایسه سه جهان اجتماعی مختلف از نگاه قرآنی:

جهان اجتماعی توحیدی ← نگاه توحیدی انسانها ← خودآگاهی حقیقی و فطری انسانها (شناخت حقیقت خود و جهان هستی)

جهان اجتماعی اساطیری ← نگاه مشرکانه انسانها ← از خود بیگانگی حقیقی و فطری انسانها

جهان اجتماعی سکولار ← نگاه دنیوی انسانها ← از خودبیگانگی حقیقی و فطری انسانها

پاورقی :

جنگ های صلیبی : (۱۲۹۱ تا ۱۰۹۵) به مدت ۱۹۶ سال بطور متناوب و نه متوالی. میان مسیحیان و مسلمانان

جنگ های صلیبی: سلسله جنگ های مذهبی بود که با دعوت پاپ و با هدف بازپس گیری اورشلیم و سرزمین های مقدس از دست مسلمانان آغاز شد که البته این جنگ ها در اصل پاسخی به خواسته رهبران امپراتوری روم شرقی برای جلوگیری از پیشروی ترکان سلجوقی در آناتولی بود. صلیبیان؛ مسیحیان کاتولیکی بودند که در ابتدا موفقیت هایی بدست آوردند اما سرانجام، از سرزمین های مقدس بیرون رانده شدند.

لائیک: فردی که گرایش های سکولار دارد و معتقد به جدایی دین از جامعه و بویژه از سیاست است. لائیسیتته معادل فرانسوی سکولاریسم است.

مبهوت (astonished): بهت زده، حیرت زده، شکفت زده، مات و متخیر

مقهور (Subdued): مغلوب شده، شکست خورده، باخته،

مرعوب (Terrified): ترسیده ، هراسیده